

Az út hazafelé

Azt mondják, minden rendben, megkapják a passzust, majd, másnap. De addig nem mehetnek sehová, gyakorlatilag fogságban vannak már egy ideje, a munkaszolgálatos alakulatukat egész egyszerűen beterelték egy iskolaudvarra. István, a földije csak legyint Pali aggályaira, jobb nekünk a szigorú kerítésen belül, mondja, nemcsak korlátoz, de véd is. Palinak azonban gyanús a passzus visszatartása, semmi sem indokolja.

Még ma elmegy, a sötétség beálltával, bár hideg a tavaszi este. Szólt Istvánnak is, de annak csak nem akaródzik jönni, hiába mutatta meg a kijáró deszkát a déli oldalon.

Istenem, jóformán azt sem tudja, elmúlt-e már húsvét, vagy nem. Otthon az asszony meg az öt kicsi, egyedül, bár a Rudi már nagyocska, s az Apol is tizenkettő múlt az újévkor. Hogy bírták vajon a telet egyedül? Az ég adja, hogy ne rakjanak oda megint részeg oroszokat. Tavaly is csak a csoda vitte oda a Hedát pont akkor. Bájosan tipegett be, kék szeme volt és fekete haja, alig múlt négy éves; előlttük előtt már lepergett az élet, mert a kese ruszki hirtelen mozdulattal a falhoz állította őket a bor miatt, az öreg nem akart adni nekik. De ahogy megjelent a Hedácska, a részeg orosz feszült arca ellágyult, intett a többinek, és kifordultak.

Csaknem fáj, ahogy rájuk gondol, Istenem, de hiányoznak. Biztos ő is nekik, azt sem tudják, hol van most. Decemberben jött a behívó, ő a kassai huszárok lovászához tartozott, úgyhogy civilben indult. Rögtön karácsony után felszállították a vonatra Szombathelyen, ő is csak akkor tudta meg, hogy Komárom környékére vitték, mikor már megérkeztek. Levelet nem küldhetett, nem jár a posta ilyen időkben. Most valahol Nyitra közelében vannak, hála az égnek nagyjából tudja, merre kell menni, de ha nem tudná, akkor is nekiindulna.

A sötétséggel a levegő is meghidegült, mint Paliban a vér, mikor a kevés üres percek egyikében végül elindult a kijárt lécz felé, a tegnapi kenyér fele a zsebében, bakancsát már most sár borítja, bőrvében új lyukat kellett szűrnia néhány hete. Csak lassan, csak hétköznapi tempóban. Van vesztenivalója – de az nem az idő. A Jóisten adja, hogy vége legyen már a háborúnak!

Íme, a lécz. Nem lett beszegelve. Sehol senki. Fél éve még nem fért volna ki ezen a keskeny résen, immár könnyedén át tudja préselni magát.

Most!

Öles, de könnyed léptekkel és emelt fővel megy, nem kúszik-csúszik. Talán közel az erdő, egy-két utcán kell csak végigmenni. A dübörgés a mellében kilométerekre is elhallatszódhat.

– Fülelj azért körbe – búcsúzott az István, de Pali most nem mert se látni, se hallani. Isten odafönt talán vigyáz rá, mint akkor, az olasz fronton, ahol tíz másodperc alatt lehagyta a gyerekkort. Lassan, csak lassan; civilben van, ha nem fut, messzire juthat. Málló vakolatú házak közt, a kopott utcákon rongyos gyermekek játszanak a szürkületben. Mindig csak balra, balra.

A fák...

Ahogy beért a sűrűbe, nekivetette hátát egy öles tölgynek. A jó öreg motor dübörög odabent. S a neheze most jön. Neki az erdőnek, neki az éjszakának, neki az ismeretlen vidéknek, mindég csak dél felé. Ha szerencséje van, másfél nap alatt eléri a Dunát, s azon túl már sokkal biztonságosabb. No, indulás!

*

Egész éjszaka gyalogolt, többnyire dél felé. Csillagos, tiszta éj volt, ahol ritkásabban álltak a fák, betájolta magát, olyankor fülelt is, de az öreg erdő éjszakai neszezésein kívül nem hallott mást. Néha országutakat keresztezett, egy pillanatra meg-megtorpant, aztán csak ment tovább, át az úton, körül se nézve. Annyi mindentől félhet, inkább egyikkel sem törődik. Még jó is, hogy most menni kell, csak minél messzebb, még megfagyna, ha elaludna. Negyvenöt éves, de falusi legény, bírja még az iramot. Tán aludt is néhány szemhunyásnyit a sűrű éjszakában, de a lábai vitték kitartóan erdőn-bozóton át; s a pillanatok, amikor a félelem a legjobban megmarkolta volna, átlépte, akár a tönköket, árkokat.

Mikor a hajnal meghasadt, megállt, s összegömbölyödött egy fa tövében. A Jóisten segítse meg, hogy ne jöjjön utána senki, a többit elintézi maga; összehúzta magán a vékony bőrkabátot, s mély, álomtalan alvásba zuhant a pirkadatban.

Jócskán fent járt a nap, mire fölriadt, elgémberedve tápázkodott fel, s rögvest továbbindult. Csak előrefelé mehet, és jaj neki, s jaj a családnak, ha rossz felé megy vagy ha nem elég gyors. Ha megtalálnák, bizonyosan helyben agyonlőnék. Másként számít a háborúban az élet, mint ahogyan Isten elképzelte volt még a kezdetekben.

Igyekezett az utakkal párhuzamosan haladni, mezőkön, földeken vágott át, de nem tudta teljesen elkerülni az embereket. És amikor delelőre hágott a nap, váratlanul szembetalálta magát egy hordába verődött szegénylegény-csapattal. De ezek nem mesebeliek, ezek valós szegénylegények voltak. Mintha nem is a bozótból, hanem a középkori nyomorból lépett volna elő ez a pajkos deákokból hirtelen arctalanná vált, marcona ötös. Nyersekek voltak, rongyos magyarok.

- Mid van?

Pali lassan széttárta a karjait, tenyérrel fölfelé: csak ami rajta van. Csak magában fohászott. Szerencséje az útonállóknak nem akartak mindent és mindenáron, de nem is vitatkoztak, az egyik lerántotta a bőrkabátját, elvették. Pali nem ellenkezett. Ha ez az ára, hogy továbbmehessen, megfizeti. Az öv valahogy leesett, az nem kellett nekik. Most is őrzi a negyvenötös országút lenyomatát.

Miután azok eltűntek, oly hirtelen, ahogy jöttek, Pali kifújta az ijedelmet, s továbbindult a felvidéki dűlőkön. Ahogy lélegzése természetessé lassult, gondolatban maga mögött is járt, a háborúban, s otthon, Zsidányban is. Elég volt a háborúból, a lövészárkokból is, a fogságból is, a halálfélelemből és abból, hogy az ember kivetkőzik önmagából. Csaknem harminc éve volt, mikor átélte a nagy háborút, valahol az olasz fronton, a Piavénál. Most is álmodott néha azzal az iszonyú rettegéssel.

Akkor tizenhét éves volt, ijedt kamasz. Ne adja az Isten, hogy a gyerekek átéljék valaha. Csoda volt, igazi csoda, hogy megmenekült. Az osztag a lövészárkokban lapult, ahogy tartották a frontot, de az olaszok egyre közeledtek – tudták, hogy ki kell törniük. A szakaszparancsnok egyenként intette a katonákat, hogy fussanak ki oldalt az erdő felé, másképp biztosan meghalnak mind. És Pali mérhetetlen rettegéssel látta, hogy az előtte haladók közül mindenkit kilőnek, egyenként. A Gyulát, a szöske Tamást, a Matyit is, aki vele majdnem egyidős volt; ő azonnal felbukott, hogy kiugrott. Utoljára került reá a sor, lévén a legfiatalabb. A parancsnok jelzett.

Soha életében még nem futott úgy – mintha álomban rohant volna.

Soha nem élt annyira, mint abban a tíz másodpercben.

Végül ő volt az egyetlen, aki elérte az erdősávot, Isten felfoghatatlan módon és okból vigyázott rá. Azóta tudja, hogy vannak csodák. Még ha kiürült tölténytár alakjában is.

És most ismét egy folyóhoz igyekszik, újra menekül. És íme, már érezni az illatát – most a Dunának is ugyanolyan halálszaga van, mint akkor a Piavénak. Pali megszaporázta botorkáló lépteit. Amíg a Dunán innen van, bizonyára nincs biztonságban, s még pár kilométer hátra lehet.

Mint valami álomban, csak ment, ételért korgó gyomránál erősebb volt az ösztön, hogy hagyjon maga mögött mindent. Egy kis idő után megpillantotta a kék Duna szürke szalagját. Híd sehol sincs, felrobbantották őket a harcok során, vagy a németek aknázták alá. Annyit bizonyos: csak csónakkal lehet átkelni. A közeli város nem lehet más, mint Győr.

Emberek is voltak a parton, zizegtek, mint viharban a falevelek. Pali a töltés mögül kikukkantva hamar felmérte, hogy mind ugyanolyan ágrólszakadt, mint ő, már a mozgásukból kiviláglik nyugtalan szívük. Csak akkor sápadt el, mikor megpillantotta a zsebkendőnyi ladikot, melyet úgy körülállott a tót, a magyar, a sváb, mint amikor a vonaton akarják elfoglalni a legjobb helyeket. Jesszusz Marija, olyan ez a maga mögött hagyott nevesincs rettenet, hogy gondolatai sincsenek rá, csak szívdobbanásai. Hirtelen hátrafordult – valami égette a tarkóját. Nem, nincs ott senki. Senki látható, senki hallható. Az érzés volt csak világos, sürgető: előre! Odament a csónak körül állókhoz.

–Adjon Isten! - köszönt magyarul, s néhányan visszaköszöntek. Feszés a csönd túl sokan vannak. A halász, aki át-átfuvarozza a menekülőket, még nem volt ott, de bizonyára bármelyik pillanatban felbukkanhat. Adná Isten, hogy jöjjön már! Így most csak várni lehet – várni tétlenül a

sorsot.

Az illanó percek megsűrűsödtek, felgyűrődtek. Közel-közel araszolva már együtt álltak a ladik körül valamennyien, szorosan és némán, s ez a hallgatás súlyosabb volt, mint a beszéd. Pali azt érezte, bévül még javában folyik a harc, nemcsak az élhető világért, a puszta létért is. S oldalpislantásokkal vagy egyenesre húzott háttal ez a tucatnyi ember mind az egyetlen járható utat próbálja kitapogatni – az életösztön és az igaz között. Sokan a láthatatlan kerítést, a folyót figyelték, szinte senki sem a másikat.

Hol van már a révész?

A várakozás hosszú-hosszú percei alatt az arcok masszája egyénekké vált szét Pali előtt. A harcsabajszú öregember, botjára támaszkodva a vizet nézi mereven. Egy elgyötört, fejkendős asszony csak a két gyermekére figyel, halkan hadarva beszél hozzájuk, valamit, bármit: ha más már nem biztos kötelék, legalább a szavak kapcsolják össze őket. Egy fiatal fiú és lány görcsösen szorítják egymás kezét, és üveges tekintettel figyelik a semmit. Kimondatlan a küzdelem az életért, sok múlik azon, mikor érnek át a Dunán.

Egy fiatal nő kihúzott derékkal áll, meg-megrázza ezüstszállal szótt fűrtjeit, s mikor elkapja Pali figyelő pillantását, rámosolyog. Mintha a nap ragyogna fel a szürkeségből! Kihúzta magát.

A remegő szívüeket erősítsétek meg, bátorság, ne féljete! Keményítsétek szíveteket... nem, ezt biztosan nem mondta a próféta. Izajás próféta? A lankadt vállakat, kezeket... a roskadozó térdeket szilárdítsátok meg... maga az Úr jön el, hogy szabadulást hozzon nektek. Valamiért a karácsonyhoz kapcsolódnak a mélységből felbukkanó szavak. De hogyan hoz az Úristen szabadulást, ha nem férnek fel mind a ladikra? Bozse moj, aj, Bozse moj!

Egy férfiruhás asszonyból hirtelen rekedt sóhaj szakad fel, és mint az elvarázsolt udvartartás, a delejes mozdulatlanságból egyszerre moccannak meg: jön a révész!

Sok helybeli halász járt ki akkoriban minden nap a Dunára Gyórból, hogy révészkedjen, ez a kenyerek; nyilván nem ők az egyetlenek, akik át akarnak kerülni a folyó túlsópartjára. Kicsi, köpcös ember közeledett, jött, mint aki nehéz küzdelemre készült föl, sietve, mint aki tudja, hogy valóban számít minden perc. Tisztelettel rebbentek szét előtte.

-Egyszerre hat ember kelhet át – szólalt meg a halász magyarul, mindenféle köntörfalazás nélkül, s kivette az evezőt – csak hat, nem több, így is sok. Árad a Duna, nincs kivétel. Veszélyes, nagyon veszélyes.

Azzal intett az evezőkkel, kissé türelmetlenül, mert a megszeppent várakozók hirtelen nem akartak tülekedni. Aki lassan számolt, az is hamar végzett. Tizenhárman voltak, a gyerekeket nem számítva.

-No jöjjenek már! – mondta az ember türelmetlenül, elfordítva a ladikot.

Az anya a gyerekek kezét fogva körbenézett, majd előrelépett, és bátortalanul beemelte a

csónakba a gyerekeit, majd beszállt melléjük, ölbe véve az egyiket. Egy medvetermetű férfi segített neki, majd a másik két nőnek és az öregembernek is intett, meg még egy idősödő férfinak, a halász mutatta, ki hova üljön.

- A két kicsi egynek számíthat – morogta a halász a bajsza alatt, és intett a fiatal lánynak is. Az rázta a fejét – a fiú nélkül nem megy. Beszállt hát valaki más, és az első kör elindult, a többi hét ember s néhány homokba karcoló gyermek pedig ott maradt a fővenyen. Egy percig álltak némán, majd ki-ki odébb sétált egymástól, s figyelte a távolodó ladikot.

Egyszerre kapták fel a fejüket: a távolban dörrenés hallatszott. Pali körülnézett. Minden arc elfehéredett, mikor rájöttek: egyvalaki itt marad.

Azért lassan behúzódtak az ártéri bozótba, a fák sűrűjébe, biztos, ami biztos.

*

Hét ember áll a parton, máshonnan jönnek, máshová tartanak. Más a múltjuk és más úton mennek majd tovább; egyikén cipő van, a másikon bakancs; van, akit ránc ékít, s van, akit pattanás.

Csak a szívüket markoló iszonyat azonos, csak az arcuk egyforma falfehér, csak a szemük cikázik ugyanarra: a ladik, az erdő. A ladik, az erdő, a kimerült arcok.

Hét ember van a Duna-parton, állnak, mint a cövek, csak a lelkük rohan éveket. Várnak, mert mást nem tehetnek, csak zsibbadt szívük lüktet: érlelgeti az ezüst csíkokat, árkolja a ráncokat, karcolja a perceket.

Hét ember áll a parton, ki fiatal, ki javakorabeli, ki megette már a kenyere javát. Mindnek úgy tűnik, mintha a csónak évek óta úton lenne.

Egyszerre moccannak meg, mikor a révész végül visszaér.

Olyan tömör a perc, nem hiányzik a beszéd és nincs helye a tétovázásnak. A horgas orrú férfi volt az első, aki beszállt, majd sorra a többi öt a gyerekekkel, mintha kenyérért állnának sorba, s mind csak előre felé mer figyelni, meg a halászra, aki rendezzi, ki hova üljön.

Pali maradt utoljára. A csónak tényleg tele volt.

Hátranézett, majd a Dunára: jeges meg, belefülne, ha át kéne úsznia. De itt maradni sincs ereje.

A halász megfogta az evezőt.

-Proszim – szakadt fel Paliból horvátul, szinte suttogva – kérem, vigyen át.

Az ember kezében megállt az evező a szláv szóra. Megértette rögtön, a gradistyáni horvát nagyon hasonlít a szlovákra. Palira pillantott, most nézte meg jobban. Aztán a fák közé tekintett vizslatva, majd a csónakra.

Szívdobbanással mérik a csöndet.

-Hodi – intett végül, s csak a szeme villant fel melegen.

A többiek megértettek a mozdulatot, és pissenés nélkül helyet adtak. A halász az ölébe ültette az egyik kicsit.

-Aztán egy moccanást se! – jelezte egy kézmozdulattal, helyi istene a percnak és a folyónak, mert ahogy Pali beült, a perem ijesztően lesüllyedt.

-Hvalim – nézett rá Pali – köszönöm.

Többet nem beszéltek.

A jeges víz be-bechapott a tempós evezés nyomán. A kislány mocorgott Pali ölében.

Már épp átértek, mikor révészük váratlanul egy vízre hajló fa alá vitte a ladikot, s ott megfogta az ágat, megállt. A túlparton akkor bukkant ki néhány szovjet járőr. Szimatoltak. Egy percig vagy tízig, ki tudja?

Azután elmentek.

Nem tudni, mit múlik egy élet.

Mikor partra értek, kifizették a révet, mindenki azzal, amije volt, s ki-ki ment tovább, amerre a lába és a reménye vitte.

*

Pali tudta, hogy őrangyala, aki mindig közbelépett, mikor a saját embernyi léptékű világa égni kezdett, most a köpcös tót halász alakját vette magára. Mikor mar csak pár gyermekdal és a gradistyei életszeretet marad meg a kései utódokban, a lángpallosú halász alakja, aki a szláv szóra életet ajándékoz a dédapának, talán kissé átalakulva, de ugyanúgy fénylik, apró fogaskerek a létet adó egészben.

A dédapa pedig, ki akkor még csak apa, a hét határban megbecsült mester, aki töprengés nélkül tette a jót egész életében, visszakapja a becsületessége nyomán megtérő szívmeleget, Dunától a Répcéig tartó útja során. Győr megyében már ismerős volt. S a családok, akiknek feje fölé ő ácsolt tetőt valamikor, lerongyolódva is megismerik, és mikor Pali alkonyattájt be-bezörget az ismerős rábaközi kapukon, mindenhol akad számára egy vacok a pajtában, és egy lábasaljnyi sterc a pohár tej mellé.

–Jöjjön csak, Pali bácsi, ahol hatnak jut hely, ott a hetedik is elfér!

Mintha árkok arcú garabonciás diák járná a dunántúli utakat, kisebb-nagyobb vargabetűkkel, de mindig délnyugatnak, körötte a süvítő böjti szél. Se varázskönyve, amivel vihart fakaszthatna, se ördögös szekere, nem ragaszkodik az aludtejhez sem – de van két nyughatatlan, hazafelé húzó lába, s dolgos keze, mellyel meg-megerősíti a lankadt színeket, a roskadozó tetőket, szívességéből a szállásért, az ételért. Olykor egy-egy egyszerű játékot is fabrikál a háziak gyermekeinek, kis kocsit

vagy gőzhajót a hulladék fából, s míg a kicsinyek örömét figyeli, a sajátjaira gondol, Jancsi hogy örülne egy ilyen hajónak, s az Irma is már elég nagy a kocsikázáshoz... de majd ha hazaér. Mindennek megvan a maga ideje.

A részletek maradtak a legélesebbek: a zajló patak partján a kiskacsák, az ébredő föld illata a mezőkön. Hány napig tartott az út, maga sem tudta már. Öt, hat, tíz? A vasárnapot onnan tudta, hogy a kántor épp a templomba harangozta a fejkendős öregasszonyokat, mikor egy apró faluba érkezett valahol Kapuvár környékén. Jól megnézték, mikor a láthatóan lesoványodott és kimerült férfi közibük állt, s a templomajtóból hallgatta végig a misét, de a végén csak megszólították, s egy derék asszony minden teketória nélkül megebédeltette.

Mindenütt akadnak jó emberek, teli volt akkor az ország hazafelé tartó ágrólszakadtakkal, akik elaludtak bárhol és elétek kenyérhajon is, csak hazaérkezzenek már. A kerek arcú özvegy az urára gondolt, aki nem jön már haza, s a két fiára, akik talán már úton vannak, nem is sajnálta Palitól sem a sovány paprikást, sem a bort.

Otthon a Julianna is hányszor látott el idegeneket, kényszerből is, szívességből is, horvátot vagy magyart, zsidót vagy németet, egyszer egy orosz katonaszökevényt fogadtak be pár napra, az azt sem tudta, hol van, s merre tart. Ilyenkor megnő az ember szíve.

Igen, oroszok sokszor voltak Zsidányban, megesett, hogy beköltöztek éjszakára, nem is egyre; volt, hogy kilakoltatták őket. Az egyik ilyen alkalommal az öreg, Matyi bácsi, az apósa egy orosz főparancsnokkal felíratott valamit az ajtóra oroszul, ez aztán védte őket egy darabig, bár most karácsonykor megint jött egy csapat szökevény orosz, szenteste állítottak be. Gyanúsak voltak, Julianna nagyon félt tőlük, de adott nekik enni, meg elalhattak éjszaka, ők kiköltöztek a kisszobába, hogy békesség legyen. Aztán egy este nem jöttek vissza, hála az égnek, ők elég gondot okoztak akkor.

Pali másodjára akkor került bajba, mikor egy dűlőből kifelé lábalva meglátta egy orosz szakasz. Isten tudja, hogy kerültek oda, de már messziről látszott, hogy észrevették, és ha az orosz, a német, a magyar, ha bárki sokadmagával van egyenruhában és fegyverrel, annak fele sem tréfa.

Végigfutott rajta a hideg, mikor eszébe jutott, hogy hiába van civilben, azért ha megkérdik: merre tart az uraság? – ugyan mit felel? Lehet, hogy nem tart már azután semerre sem.

Akkor körülnézett a sáros földdarabon, és tudta, hogy a Jóisten megint megsegítheti: az, hogy nem az úton van, nagyon gyanús, de egyben a legegyszerűbb magyarázat is. A föld élet.

Nagy levegőt vett, és továbbment.

Alighogy kiért az útra, a szúrós bajszerű szakaszparancsnok megállította a három tucatnyi katonát, és végigmérte.

-Maga meg mit csinál itt? – rivallt rá oroszul – hová tart?

Pali, mintha nem izzadt volna le egy pillanat alatt, könnyed, határozatlan mozdulatot tett a

kezével.

-Csak ide a földre, uram. – felelte szintén oroszul, ácsként régóta három nyelven kellett boldogulnia, de a háború alatt az oroszból is sok ragadt rá.

A kapitány összeszűkülte szemmel hátranézett egy pillanatra, majd Palira, látszott rajta a kétkezi munka.

Aztán kurtán vállat vont, nem méltatta további érdeklődésre. Kurjantott, tovább masíroztak.

Hosszú percekig tartott, mire Pali észrevette, hogy a keze feje elfehéredett, úgy szorította ököibe.

Aztán lassan ismerős lett a táj. Nem sokat aludt az utolsó nap, még alig pirkadt, ólomsúlyú lábai már az ismerős földet taposták. A csepregi út sárban úszott. Itt már nem is annyira az utakat kerülve ment a dűlőkön át, hanem hogy minél hamarabb hazaérjen. Most már tényleg helyi ember. Ez a darab parlag pont az övé, ha ugyan el nem vették azóta megint.

De otthon, mit talál otthon? Közel a házhoz két tankcsapda van aláaknázva, adja az ég, hogy nem robbantotta fel a házat családostul! És – vajon a határ nem költözött-e még odébb, szigorú vonalat húzva a falu mögé, mint '20-ban Ólmod mögött?

Erről eszébe jutott Ferci öccse. Istenem... megjárta a Don-kanyart, a falusi gyerekek tudtak csak hazagyalogolni. Tavaly télen történt, Ferci harminc körül volt; épp udvarolgatni kezdett a faluban is, meg odaát is, hiszen sok rokon és ismerős élt a határ túloldalán, kezdte élni és élvezni az életét, a lányok meg persze örültek, hogy férfi bukkant fel, derék, életvidám legény. Egy nap Ferci hajnalban indult haza, s a Répcén át igyekezett levágni az utat, hogy mihamarabb megérkezzen; édesapa szigorú ember volt, reggel hatkor mindenkinek otthon kellett lenni, kezdeni a munkát. Így viszont nem a rendes utat használta, hanem két híd közt a patakot. Ott lőtte le a német határőr, s szegény azonnal elvérzett, tüdőlövés volt. Az örnek aztán főhetett a feje, kiderült, hogy nem csempész vagy disszidáns, csak egy falubeli, de mit segített az már a Fercin! Azért megsajnálta, és a gradistyei rokonokkal áthúzták a Répce magyar oldalára, hogy a halott kiadásának kínos és hosszadalmas procedúráját elkerülhessék.

Pali sóhajtására megremegett a dimbes-dombos a táj. Magasan fekszik Zsidány, az Alpokalja egyre közelebb kéklik. Vajon van-e hová hazamenni? Mellét megfeszítette a dörömbölés. Ott – ott a pajta. A telek legmagasabb pontján. Fakó a délelőtti nap, mint Pali arca. Ugye, ugye áll még a ház is, és ugye ott a család? O Bozse moj, add, hogy így legyen!

Aztán belépett a kisajtón.

Sovány alak szökdecsel az eperfa alatt. Apolka! Nem tudna most futni, de nem is kell, csak beljebb lép az udvarra. Itthon van.

A kislány felpillant, kihull kezéből a tyúkok morzsája, s lelkendezve kezd rohanni felé.

-Papa! Itt a papa! Mama, gyere gyorsan, megjött a papa! Itt a papa!

És előszaladnak. Julianna kötényben, tormaillat fut utána, Rudi kész legényember, Irma, Jancsi, a Heda, köré gyűlnek, átölelik, mindenki megvan.

Hazaért.

1945. április tizenkettedike volt aznap, fényes csütörtök, bő hétre rá, hogy az orosz katonák húsvétkor csaknem végleg elhagyták Horvátzsidányt, és a Brezovich család visszatérhetett a faluszéli házba.

Áll az otthon, csak az egyik fal repedt meg, a gatter is megvan, az eperfa rügyezik. A ruháit mind elvitték az oroszok, de nem számít. Mindenki megvan.